

международных договорах Российской Федерации”/Отв. ред. В.П. Звекон, Б.И. Осминин. - М.: СПАРК, 1996. - 228 с. 5. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. - В 4-х томах. - Т. 1 - 2/Отв. ред. Б.А. Страшун. - М.: Изд-во БЕК, 1995. - 778 с. 6. Лукашук И.И. Международное право в судах государств. - СПб.: СКФ “Россия-Нева”, 1993. - 301 с. 7. Международные нормы о правах человека и применение их судами Российской Федерации/Под общ. ред. В.М. Жуйкова. - М.: Права человека, 1996. - 432 с. 8. Право України. - 1996. - № 12. - С. 91-94. 9. Семенов В.С., Трагнюк О.Я. Міжнародно-правові аспекти Конституції України. - К.: Ін Юре, 1997. - 32 с. 10. Тиунов О.И. Конституционный Суд РФ и международное право//Российский ежегодник международного права, 1995. - СПб.: СКФ “Россия-Нева”, 1996. - С. 179-191.

Ф. Веніславський

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В АСПЕКТІ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Реформування демократичної української державності, в основі якої є народовладдя і права людини, безпосередньо пов'язано зі становленням у країні демократичного політичного режиму, при якому всі гілки влади в своїй діяльності будуть орієнтуватися на демократичні форми і методи реалізації своїх владних повноважень.

Що ж таке політичний режим? З точки зору етимології цієї категорії, термін “режим” походить від французького *régime* — управління, правління (7, с. 460) і розуміється в кількох значеннях: а) державний лад, форма правління; б) точно встановлений розклад життя; в) система правил заходів необхідних для певної мети (4, с. 697); г) система правління, будь-який систематичний контроль за його здійсненням (1, с. 839). Слово “політика”, яке сьогодні є однією з визначальних політико-правових категорій, походить від латинського *politica* (7, с. 310), що означає: а) діяльність державної влади, партії чи суспільної групи в галузі внутрідержавного управління та міжнародних відносин (4, с. 261); б) мистецтво та науку управління державою, суспільні відносини та суспільне життя в цій сфері (1, с. 777). Звідси політичний режим — це система правил, засобів, прийомів та методів їх використання органами державної влади для ефективного управління державою та забезпечення оптимальних взаємовідносин держави та громадянського суспільства.

В юридичній науці під політичним режимом мається на увазі характеристика обставин, соціальної атмосфери здійснення політичної влади в державно організованому суспільстві. Цей режим як форма держави, об'єднує всі засоби, принципи, прийоми, способи

здійснення і гарантії забезпечення державного керівництва суспільством (5, с. 103).

У політології цей термін вживається дещо в іншому значенні — як сукупність характерних для певної держави правовідносин, норм права, що їх регулюють, засобів та методів взаємовідносин держави та громадянського суспільства, пануючих форм ідеології, соціальних та класових взаємовідносин, стану політичної культури (3, с. 296); як сукупність засобів і методів, якими пануюча влада, відповідне пануюче угруповання здійснює своє економічне і політичне панування, втілює спосіб політичної влади, дає уявлення про суть державної влади, що існує в країні у певний період її історії (6, с. 96).

Як бачимо, існує багато визначень та розумінь поняття “політичний режим”. Це значною мірою пояснюється тим, що названий термін має міждисциплінарний характер і міжгалузеве значення. У соціології, політології, юриспруденції він трактується по-різному. При цьому існують певні відмінності в розумінні політичного режиму навіть в різних галузях юридичної науки (в теорії держави та права, конституційному праві, адміністративному праві тощо). Разом з тим усі наукові теорії незалежно від їх галузевої спрямованості тісно пов’язують поняття політичного режиму з принципами, прийомами та способами здійснення державної влади, з методами управління державно-організованим суспільством, іншими словами — з організацією та функціонуванням державної влади.

Слід також зазначити, що в юридичній науці немає єдиної точки зору і щодо співвідношення понять “політичний режим” та “державний режим”. Укладачі словника термінів з теорії держави і права вважають, що державний режим та політичний режим можна ототожнювати (6, с. 96). М. Матузов та А. Малько розрізняють їх, зазначаючи, що державний режим — це сукупність методів, прийомів, способів здійснення державної влади, а політичний режим — це функціональна (дійова) сторона політичної системи суспільства. Політичний та державний режими, відбиваючи змістовний момент прийняття та виконання управлінських рішень, надаючи політичному життю певну спрямованість, безпосередньо зумовлюють основні риси, стан, загальні параметри правових режимів. Саме за допомогою їх практично затверджуються і реально здійснюються режими державні та політичні, оскільки останні, як правило, намагаються набути юридичної форми (2, с. 63, 64).

Автор цієї статті вважає, що більш обґрунтованою і правильною є остання позиція, бо державний і політичний режими спів-

відносяться як зміст та форми єдиного державно-правового явища, і ототожнювати ці наукові категорії недоцільно.

Ці терміни тісно пов'язані з поняттям “правовий режим”. Оскільки і політичний, і державний режими відбивають методи та способи здійснення державної влади, то буде науковою помилкою розглядати й аналізувати їх без правової основи, без співвідношення з правом. Будь-які державні категорії, тим паче такі, що безпосередньо зв'язані з державною владою, важко уявити без правового закріплення (тут під правом розуміється тільки позитивне право).

Визначившись із фундаментальними науковими категоріями, перейдемо до аналізу проблеми функціонування державної влади в аспекті політичного режиму. Перш за все слід зазначити, що в залежності від тих чи інших способів, прийомів та методів здійснення управління державою та суспільством політичний режим може бути або демократичним, або недемократичним (авторитарним, тоталітарним та ін.). Це, звичайно, не єдина (виключна) класифікація політичних режимів (8). Як і будь-які державно-правові явища, політичні режими можна класифікувати за різними критеріями. Головне — обґрунтувати доцільність, наукову та практичну значимість тієї чи іншої класифікації. Однак аналіз критеріїв класифікації політичних режимів не є предметом даного дослідження. Для з'ясування особливостей функціонування державної влади в умовах того чи іншого політичного режиму для нас достатньо скористуватися найбільш поширеною класифікацією політичних режимів на демократичні та недемократичні.

До головних ознак демократичності політичного режиму, що існує в конкретній країні в конкретний час, майже всі вчені відносять: народний суверенітет, політичну свободу, повагу основних прав та свобод людини, забезпечення і гарантування особистих, громадянських та політичних прав і свобод, гарантії прав меншості та запобігання свавілля з боку більшості, рівноправність, гласність, вирішення найголовніших політичних проблем згідно з волевиявленням більшості громадян з урахуванням позиції меншості, виборність органів політичної влади (як державних, так і громадських), існування різних гілок державної влади, рівності прав виборців та загальне виборче право, свободу волевиявлення при голосуванні, безперервний громадський контроль, прагнення держави та суспільства до попередження можливих конфліктів на всіх рівнях, їх реальна діяльність у цій сфері. Органи державної влади мають користуватися взаємною довірою, відносини між суспільством та обраними органами мають бути рівноправними, з гарантованою

законом відповідальністю органів влади перед виборцями (5, с. 37; 8, с. 130; 3, с. 94).

Недемократичному політичному режиму притаманним є відсутність більшості зазначених (або ж подекуди і всіх) ознак. Таким режимам властиві: методи командування, здійснення влади обмеженим колом осіб, відсутність реального поділу влади, широкі повноваження її виконавчих органів (у тому числі і в сфері законодавчості), суттєві порушення гласності або її відсутність, обмеження громадянських, політичних та особистих прав і свобод громадян, відсутність гарантій їх здійснення тощо.

Таким чином, основні відмінності демократичних і недемократичних політичних режимів полягають у забезпеченні чи незабезпеченні прав та свобод людини і громадянина, а також у принципах та методах організації і здійснення державної влади.

В умовах демократичного політичного режиму вищі органи законодавчої гілки державної влади і Президент безпосередньо обираються і наділяються владними повноваженнями народом — єдиним джерелом влади. Ці державні органи є рівними за своєю легітимністю, вони спільно беруть участь у формуванні інших владних структур — органів вторинного представництва. Функції всіх органів державної влади спрямовані на охорону й розвиток головних принципів демократії. Державна влада існує як інструмент забезпечення різноманітних потреб усього суспільства та кожної людини зокрема. Людина вважається найвищою соціальною цінністю та сенсом усієї діяльності державних органів. Поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову забезпечує в умовах демократичного політичного режиму найбільш ефективне виконання функцій державної влади, надійну охорону і захист прав та свобод людини і громадянина, що є головним завданням усіх владних структур. При цьому поділ влади означає не тільки жорстке відокремлення функцій та компетенції кожної з гілок влади, а й їх тісну взаємодію і співпрацю.

Говорити про неефективність функціонування органів державної влади при недемократичному політичному режимі також було б помилковим. В умовах його існування державні структури діють досить злагоджено, організовано, цілеспрямовано. Проте, головне їх призначення — забезпечити інтереси перш за все держави, що стоїть у центрі правового регулювання, та певного політичного угруповання, яке привласнило державну владу. Отже, органи державної влади існують і діють не для забезпечення прав та свобод громадян, а заради самої держави, виражають інтереси не народу, а

певної (досить малочисельної) групи осіб, які здійснюють цю владу.

При цьому майже завжди обмежуються і порушуються основні права та свободи людини і громадянина. Немає рівноправ'я у взаємовідносинах різних гілок державної влади (при цьому законодавча та судова влада існують лише формально і виконують соціальне та політичне замовлення реальних носіїв влади). Держава проникає в усі сфери суспільного життя, детально їх регламентує.

Однак, незважаючи на всі перелічені риси недемократичних політичних режимів, давати останнім однозначно негативну оцінку не слід. Як свідчить практика, в конкретних історичних умовах, в конкретній державі застосування тих чи інших компонентів авторитаризму може призвести і до позитивних наслідків. Прикладом може стати історія розвитку не одної демократичної цивілізованої на сьогодні країни.

Однак, безперечно, найбільш оптимальне та продуктивне функціонування державної влади, співпраця і взаємодія всіх її гілок можливі лише за умов демократичного політичного режиму, головною соціальною цінністю якого є людина, її права та свободи. Тому завдання суспільства на сьогодні — зробити все, щоб владні структури виконували свої функції демократичними способами. Конституція України 1996 р. дає для цього всі підстави. Важливо їх чітко реалізувати на практиці.

Список літератури: 1. New Webster's Dictionary and the saurs of the English Language. - 1993. 2. Общественные науки и современность. - 1997. - № 1. - С. 63-71. 3. Политология: Энциклопедический словарь. - М.: Изд-во Publishers. - 1993. - 431 с. 4. Словарь русского языка. - Т. 3. - М.: Рус. яз., 1987. - 750 с. 5. Словарь терминов по теории государства и права. - Харьков: Основа. - 1997. - 189 с. 6. Словник соціологічних і політологічних термінів. - К.: Вищ. шк., 1993. - 141 с. 7. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. - М.: Прогресс, 1987. - 831 с. 8. Якушик В. Різновиди політичних режимів. - Віче. - 1995. - № 9. - С. 129-133.

И.В. Яковюк

УКРАИНСКИЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И СОЦИАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО: ИСТОКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Приняв Декларацию о государственном суверенитете и Акт провозглашения независимости, подтвержденный 1 декабря 1991 г. результатами всеукраинского референдума, народ Украины под руководством демократических политических сил, политическое руко-